

ΕΝΑ

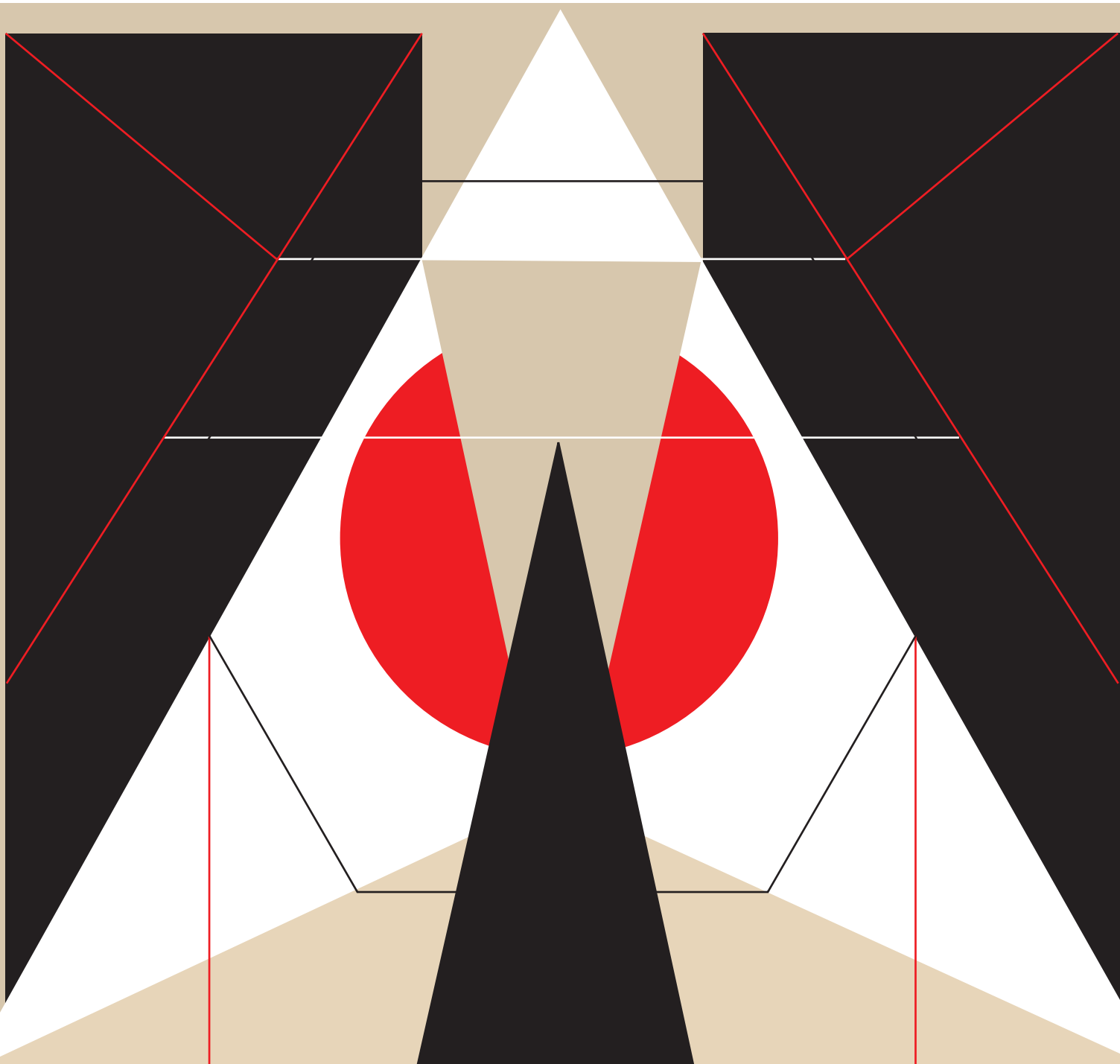
Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

[Ανταγωνιστικές Αξίες εν καιρώ Πανδημίας]

Η αναγκαιότητα βιοηθικής & βιοπολιτικής πλαισίωσης
της κρίσης του κορωνοϊού

Δρ. Νίκος Ερηνάκης

Επιστημονικός Διευθυντής, Ινστιτούτο Εναλλακτικών Πολιτικών ΕΝΑ·
Διδάσκων Φιλοσοφίας στο Ε.Κ.Π.Α. και την Α.Σ.Κ.Τ.

[Ανταγωνιστικές Αξίες εν καιρώ Πανδημίας]

Η αναγκαιότητα βιοηθικής & βιοπολιτικής πλαισίωσης
της κρίσης του κορωνοϊού

Δρ. Νίκος Ερηνάκης*

Αν κάτι ήδη γνωρίζουμε είναι το εξής: κρίσεις επιδημιών, όπως αυτή που βιώνουμε, δεν μπορούν να καταπολεμηθούν αποτελεσματικά σε ατομικό επίπεδο, αλλά μπορούν να αντιμετωπιστούν σε συλλογικό επίπεδο ως κοινωνία. Τούτο απαιτεί προετοιμασία, συντονισμό, σχεδιασμό και ικανότητα λήψης ταχέων αποφάσεων με παράλληλη μεγιστοποίηση της προσπάθειας όλων. Τα ηθικά ζητήματα που προκύπτουν από αυτό το είδος κατάστασης έκτακτης ανάγκης είναι πολυεπίπεδα και οι κυβερνήσεις έχουν υποχρέωση να ανταποκριθούν εντός συγκεκριμένων αξιακών πλαισίων. Τούτου δοθέντος, η ύπαρξη ενός συγκεκριμένου ηθικού πλαισίου ικανού για την αντιμετώπιση μιας τέτοιας κατάστασης είναι ζωτικής σημασίας για την παραγωγή και προώθηση δημόσιων πολιτικών με στόχο την προστασία και την παροχή περίθαλψης όλων των μελών της κοινωνίας, όπως βεβαίως είναι και η οικοδόμηση ενός πλήρως λειτουργικού και αμερόληπτου κοινωνικού κράτους συμπεριλαμβανομένου ενός ενδυναμωμένου δημόσιου συστήματος υγείας.

Οι επιδημίες χαρακτηρίζονται από επιστημονική αβεβαιότητα, κοινωνική και θεσμική αναταραχή, και ένα γενικό κλίμα φόβου και δυσπιστίας που αγγίζει έως και υπαρξιακά όρια. Οι αποφάσεις αναφορικά με τη δημόσια υγεία πρέπει να λαμβάνονται γρήγορα και άμεσα, παρόλο που τα υποστηρικτικά στοιχεία για τη λήψη τους μπορεί να είναι ελάχιστα. Οι υπεύθυνοι για τη χάραξη πολιτικής και οι εργαζόμενοι στον τομέα της δημόσιας υγείας ενδέχεται να αναγκαστούν να σταθμίσουν και να δώσουν προτεραιότητα σε δυνητικά ανταγωνιστικές ηθικές αξίες ενόψει των αυστηρών περιορισμών χρόνου και πόρων.

* Μέρος του παρόντος κειμένου πολιτικής δημοσιεύθηκε υπό μορφή επιφυλλίδας στην εφημερίδα *Καθημερινή* [19.03.2020].

Μπορεί σύντομα να πρέπει να παρθούν αποφάσεις πολύ δύσκολες, με απαντήσεις οριακές σε ερωτήσεις θολές. Θα μπορούσε βέβαια κάποιος να υποστηρίξει ότι στις σύγχρονες δυτικές δημοκρατίες υπάρχει μια σιωπηλή συμφωνία για το τι αποτελεί κοινό έλλογο αξιακό πλαίσιο. Κι όμως, δεν υπάρχει· αντιθέτως ενυπάρχουν σημαντικές αντιφάσεις σε διαφορετικά πλαίσια που χαρακτηρίζονται από αξίες ανταγωνιστικές μεταξύ τους. Για παράδειγμα, παρατηρούμε σε κάποιες χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης κυβερνητικές αποφάσεις και δημόσιες πολιτικές που κλίνουν περισσότερο προς ένα (μετα-)καντιανό δεοντολογικό πλαίσιο, δηλαδή αποφάσεις για το τι είναι επιτρεπτό και τι όχι επί της αρχής (βάσει a priori αρχών), ενώ σε χώρες όπως η Μεγάλη Βρετανία— ίσως και για να ρεφάρει, με εξαιρετικά ριψοκίνδυνο τρόπο, από την οικονομική κρίση του Brexit—προς ένα (μετα-)μπενθαμικό ωφελιμιστικό (utilitarianist) πλαίσιο, δηλαδή αντίστοιχες αποφάσεις βάσει αμιγώς των συνολικών τελικών συνεπειών τους.

Αν φτάσουμε στο δυστοπικό σημείο όπου, για παράδειγμα, θα πρέπει να επιλέγουμε ποιοι θα λάβουν περίθαλψη και θα σωθούν και ποιοι θα μπαίνουν σε χαμηλότερη προτεραιότητα, βάσει ποιων αξιών και ιδεών, ποιων όρων και προϋποθέσεων θα παρθούν οι αποφάσεις; Ποιοι θα γνωμοδοτήσουν και πόσο ουσιαστικά θα ληφθούν υπόψη οι προτάσεις τους; Αν τουλάχιστον συμφωνήσουμε ότι το πλαίσιο των αξιών οφείλει να κινείται ανάμεσα στη δικαιοσύνη, την ελευθερία, την ισότητα, την ισονομία, την αλληλεγγύη, το σεβασμό, την αξιοπρέπεια, την αμοιβαιότητα και την ωφελιμότητα, πώς θα μπορούσαμε να αποφασίσουμε ποιες από αυτές τις αξίες και σε ποιο βαθμό θα προτάξουμε ως προς την οριστική απόφαση έτσι ώστε να υπάρχει μια κοινώς αποδεκτή συλλογική, ή έστω πλειοψηφική, αποδοχή τους; Ακριβώς αυτή η απόφαση σχετικά με το ποιες αξίες και σε ποιο βαθμό πρέπει να προταχθούν είναι το σημείο στο οποίο ξεκινάει η Πολιτική.

Δεν υπάρχει χώρος για αξιακή ουδετερότητα, αλλά ούτε και για μονομερή αξιακό ιμπεριαλισμό. Η κατάσταση εξαίρεσης είναι γεγονός αναπόφευκτο σε τέτοιες συνθήκες. Αυτό δεν σημαίνει όμως ότι θα έπρεπε να δικαιολογηθεί και η όποια μορφή κράτους έκτακτης ανάγκης. Ας μην ξεχνάμε πως μέσα σε στιγμές αστάθειας, ανθούν δημοκρατικές αποκλίσεις και ευνοούνται αυταρχικά πρόσωπα και ρητορικές, πάντα με την υπόσχεση μελλοντικής σταθερότητας. Ευτυχώς, δεν έχουμε φτάσει ακόμα σε αυτό το σημείο, αλλά δεν είναι και απίθανο να βρεθούμε. Και αυτό—εστιάζοντας μόνο στα θέματα υγείας και όχι στα μοιραία κοινωνικοπολιτικά συνεπακόλουθα—θα έχει ως αποτέλεσμα όχι μόνο την αναγκαστική μείωση της ποιότητας της περίθαλψης για όλο αυτό τον πληθυσμό που θα νοσεί αλλά και την αναπόφευκτη επιλογή για τη θεραπεία κάποιων και τη μη θεραπεία άλλων. Αυτές οι αποφάσεις δεν μπορούν να παρθούν εργαλειοκρατικά ή κυνικά. Η νηφάλια αξιοποίηση ηθικών αρχών και κανόνων που σχετίζονται με την παραγωγή και αξιολόγηση των δημόσιων πολιτικών σε συλλογικό επίπεδο και της ανθρώπινης δράσης σε ατομικό επίπεδο είναι για πρώτη φορά στον 21ο αιώνα τόσο απαραίτητη.

Σε κάθε περίπτωση, ας λάβουμε υπόψη μας ότι τρία είδη κοινωνικών κρίσεων τείνουν να οδηγούν τους ανθρώπους και τα έθνη προς είτε εγωιστική είτε αλτρουιστική συμπεριφορά: Πρώτον, κάποια απειλή κινδύνου από έξω (λ.χ. μια επίθεση από έναν κοινό εχθρό). Δεύτερον, κάποιου είδους στέρηση ειδικά σε περίπτωση πείνας ή έλλειψης άλλων βασικών αγαθών (η έλλειψη και η στέρηση ενεργοποιούν τη νοοτροπία της συσσώρευσης και της εξαπάτησης, το βιώνουμε ήδη αυτό). Τρίτον, κι εδώ τα πράγματα είναι λίγο πιο περίπλοκα, κάποια απειλή που δεν προέρχεται από έναν ανθρώπινο εχθρό, αλλά από έναν ιό ή άλλο παθογόνο παράγοντα. Σε αυτή την περίπτωση, η ηθική ρωγμή προκαλεί και ρωγμές στην κοινωνία επειδή ξαφνικά ο άλλος, η ετερότητα, μετατρέπεται σε πηγή απειλής—όχι μόνο απειλή ταυτότητας, αλλά και απειλή ζωής. Οι επιδημίες μπορούν να μας απομακρύνουν λόγω της φοβίας μόλυνσης και αυτό μπορεί να είναι βραχυχρόνια απαραίτητο, αλλά απαιτείται προσοχή και για το ποιο θα είναι το πρόσωπο που θα εμφανίσει ο καθένας μας μέσα από αυτή την απομάκρυνση.

Όταν η ατομική και συλλογική αυτοσυντήρηση μετατρέπεται σε ανάγκη προτάγματος κι ο αυτοπεριορισμός από βάση της καντιανής θεώρησης της αυτονομίας μετατρέπεται σε ανάγκη αυτοεγκλεισμού, ιδέες και αξίες περιπλέκονται ριψοκίνδυνα και χρειάζονται απαιτητικές απαντήσεις σε εξαιρετικά περίπλοκες ερωτήσεις της συγχρονίας. Αν στα παραπάνω προσθέσουμε και την κρίση του προσφυγικού και του μεταναστευτικού, όπως και την κυρίαρχη οικολογική κρίση των ημερών μας, είναι επόμενο να κατανοήσουμε την κρισιμότητα της έγκριτης βιοηθικής και βιοπολιτικής πλαισίωσης στην αντιμετώπιση των προκλήσεων που αυτές οι κρίσεις εγείρουν.

Νομίζω ότι η ένταση ανάμεσα στη διασφάλιση του γενικού καλού και του αυτοπεριορισμού της ατομικής ελευθερίας βρίσκεται στο επίκεντρο της συγχρονίας. Μέχρι στιγμής φαίνεται ότι οι άνθρωποι αντιδρούν σχετικά θετικά στον περιορισμό της ατομικής ελευθερίας τους προς όφελος του γενικού συμφέροντος. Σε σημείο που αναλογίζεται κανείς ότι το μισό βαθμό πειθαρχίας να δείχναμε και ως προς το ζήτημα της οικολογικής κρίσης, θα είχαμε ήδη φτάσει στα επιθυμητά επίπεδα οικολογικής δικαιοσύνης.

Προσωπικά, θα υποστήριζα ότι η αποδοχή του κρατικού πατερναλισμού που οδηγεί στον περιορισμό της ατομικής αυτονομίας, όταν επιτρέπεται με όρους εθελούσιου αυτοπεριορισμού στη βάση της αλληλεγγύης και της μέριμνας προς την κοινότητα, παύει να έχει στοιχεία εξωτερικού καταναγκασμού. Αλλά αυτή, λόγου χάρη, είναι η δική μου άποψη, η οποία μπορεί και να είναι εσφαλμένη—αυτό που προέχει λοιπόν είναι να υπάρξει ο χώρος να συζητηθούν και συναποφασισθούν όλα όσα πρέπει.

Υπάρχει, συνεπώς, σημαντική ανάγκη να ληφθούν μέτρα προς αυτή την κατεύθυνση, για παράδειγμα, η συγκρότηση μιας ανεξάρτητης ειδικής επιτροπής Βιοηθικής και Βιοπολιτικής που να μπορεί να μελετήσει σε βάθος και να γνωμοδοτήσει ψύχραιμα σχετικά με τις πολιτικές αποφάσεις που λαμβάνονται καθημερινά. Οι όποιες διαβουλεύσεις για τέτοια ζητήματα εγείρουν ερωτήματα που απαιτούν ένα είδος εμπειρογνωμοσύνης που δεν είναι αμιγώς επιστημονικο-τεχνικού είδους. Είναι αυτά που καλείται να φωτίσει η Βιοηθική και με τη σειρά της η Βιοπολιτική, δηλαδή ο ιστορικά ενήμερος ηθικο-πολιτικός φιλοσοφικός στοχασμός, ώστε να διασφαλισθεί η μέγιστη δυνατή δικαιοσύνη σε επίπεδο πολιτικής πρακτικής. Δεν είναι μόνο ο πολιτικός χρόνος που έχει πυκνώσει για όλους μας, πλέον για μερικούς συνανθρώπους μας είναι και ο βιολογικός.

ENA

**Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών**

ENA Ινστιτούτο
Εναλλακτικών Πολιτικών
Ζαλοκώστα 8, 106 71 Αθήνα,
+30 210 364 7912

info@enainstitute.org
www.enainstitute.org

* Η παρούσα δημοσίευση εκφράζει τις απόψεις
του συγγραφέα και δεν εκφράζει απαραίτητα ή
και στο σύνολό της το ENA

